

YU ISSN 0352 — 5724 / UDK 801 (05)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

XXXIII

ПОСВЕЂЕНО ПРОФЕСОРУ ДР АЛЕКСАНДРУ МЛАДЕНОВИЋУ
ПОВОДОМ 60-ГОДИШЊИЦЕ ЖИВОТА

НОВИ САД

1990

ЗНАЧЕЊЕ ЈЕДНОГ ТРПНОГ ПРИДЕВА („НЕНАЧИЊЕН“) У ВУКОВОМ РЕЧНИКУ

ЕГОН ФЕКЕТЕ

Обрађујући именицу *ножањ*, лексикограф је, у рукописној верзији Речника САНУ¹, дао следећу дефиницију: /Ножањ је/ „опанак неначињен од коже с говеђих ногу“.

Оваква дефиниција једва да се може другачије разумети сем као:

— опанак који није начињен од коже говеђих ногу. Очекивало би се, међутим, да лексикографска дефиниција не говори о томе шта (од чега) нешто није већ шта (од чега) нешто јесте, дакле афирмативна, а не негативна дефиниција.

Именица *ножањ*, а и њена дефиниција, ослањају се, међутим, искључиво на Вука; реч је, наиме, забележена само у његовом Српском рјечнику из 1852. године (у првом издању, из 1818. је нема), а други речници или извори ако је наводе, позивају се искључиво на Вуков Рјечник². А у Вуковом Рјечнику стоји: „ножањ, жња, т понајвише се говори пл. *ножњи*, (неначињени) опанци од коже говеђијех *ногу*, *eine Art Schuh, calceamentum quoddam*“.

РЈА³ се такође задовољава само тиме да уз натукницу *ножањ* пренесе дефиницију из Вуковог Рјечника: „ножањ, ножањ, ножња т. /уз напомену/ само у Вукову рјечнику: понајвише се говори пл. *ножњи* (неначињени) опанци од коже са говеђијех *ногу*, *eine Art Schuh, calceamentum quoddam*“. РЈА уз ово Вуково објашњење додаје и друго: „значи и кожу, која је говечету око ноге била. М. Медич, рад југ. акад. 125, 40“.

Очигледно је да ни РЈА, преузимајући дословно Вукову дефиницију, није, по свој прилици, желео да се изложи било каквом ризику властите интерпретације или макар и модификације Вукове стилизације. Вероватно из бар два разлога: 1. Вуково значење дате лексеме није нигде другде потврђено и 2. Вукова дефиниција, онако како је стилизована, унеколико збуњује. Наиме, прва помисао коју изазива готово је неизбежна: сутерише да се схвати „дословно“, тј. као — „опанци који нису начињени (направљени) од ...“ (одн. у

¹ Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ; у даљем тексту РСА.

² На пример, Рјечник хрватског језика Ф. Ивековића—И. Броза из 1901. године.

³ Рјечник хрватскога или српскога језика Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу.

јд. — „опанак који није начињен од...“). Доима се, дакле, онако како се то учинило и обрађивачу у РСА, тј. детерминатив „неначињен“ се поима као одредба именице „опанак“ („неначињен опанак“). Ово би, уосталом, било у складу и са значењем глагола „начинити“, како га је дефинисао сам Вук у свом Рјечнику: начинити, начиним, v. pf. machen, facio (одн. начинити се, начиним се, v. r. pf. sich zu etwas machen, sich stellen, simulo), дакле, „(не) начинити“ = (не) направити, (не) сачинити (па и „неначињени опанци“ = ненаправљани опанци).

За разлику од других, Речник МС-МХ⁴ именицу „ножањ“ обрађује овако: ножањ, -жња м (обично мн. ножњи) покр. а. *кожа око говеђих ногу*. Рј. А. б. *опанак од неначињене коже с говеђих ногу*. Вук Рј.

У Речнику МС-МХ где се, у оквиру тачке б., за потврду датог значења (и речи) као извор такође наводи Вуков Рјечник, дефиниција је у односу на ону код Вука (и обрађивача у РСА) битно модификована, пре свега у погледу агенса квалификације; ту се, наиме, вели — /опанци/ „...од неначињене коже“, тј. детерминатив „неначињен“ се не узима као одредба именице „опанци“ („неначињени опанци“) већ као одредба именице „кожа“ („неначињена кожа“). Овде је, дакле, извршено преусмерење детерминативне оријентације одредбе „неначињен“ од именице „опанак“ ка именици „кожа“.

За неупућеног читаоца, међутим, значење речи није самим тим постало читљивије, јер се, бар са данашњег становишта, и овако склопљена дефиниција не осећа недовољно прозирном. У оквиру дефиниције ничим није, наиме, сигнализирано — како треба разумети значење синтагме — „неначињена кожа“ (с обзиром на основна и стандардна значења глагола/трпног придева — „(не) начинити/(не) начињен“). Тим пре што стандардна значења глагола „начинити“ (како су, на пример, наведена у Речнику МС-МХ) не пружају, рекло би се, задовољавајуће објашњење (глагол „начинити“, наводи се, на пример, да значи: „*саградити* /кућу/; „*израдити* /слику/, „*припремити* /кајгану/, „*учинити* /покрет/, „*завести* /ред/, „*проузроковати* /лом/ и сл.).

РСА доноси знатно већу палету значења истог глагола, али се ни једно не доводи у везу с именицом „кожа“, па ни овај речник не помаже у изналажењу сигурнијег одговара за значење синтагме „неначињена кожа“ (као ни „неначињени опанци“).

Везу с „кожом“, међутим, и код Вука и у другим речницима наћи ћемо тек у генетски „сличном“ глаголском облику — „чинити“: У своме Рјечнику (и из 1818. и из 1852) Вук наводи: „чинити... кожу, /=/ *gerben* /у I издању: *gärben*/, *perficio corium*“ — што значи — „штавити“, одно. *устројити*, „*учинити* кожу“⁵. Исто значење („чинити кожу“ = штавити), под одредницом „чинити“ (значање број 6) бележи, дакако, и Речник МС-МХ.

⁴ Речник српскохрватског књижевног језика Матице српске и Матице хрватске

⁵ Исп. Dr. A. Hurm, *Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb, 1986. s. v. *gerben*.

Исто значење — „штавити (препарирати) кожу“ Вук у своме речнику приписује и глаголу — *устројити* /под значењем 2/: „устројити... кожу, zurichten, праераго“, и додаје: — „сf. учинити, уштавити“. Дакако, већ по устаљеној пракси, ове податке преузимају и РЈА и Речник МС-МХ.

За глагол „начинити/начињен“ (који је употребио уз именицу „опанци“), Вук, дакле, нигде не помиње значење „штавити“, али је несумњиво да у његовој дефиницији синтагму „неначињени опанци од коже“ свакако не треба разумети као „ненаправљени опанци од коже“ већ једино као — опанци од неначињене, тј. нештављене, пресне коже, што поткрепљује и немачки део његове дефиниције — „eine Art Schuh“ (= врста ципеле, обуће).

Овоме у прилог говори и једини пример у којем је управо глагол „начинити“ употребљен у значењу „уштавити“, а бележи га, за разлику од других речника, само РЈА. Употребио га је Доситеј Обрадовић у Баснама (стр. 65), а гласи: „Овај прави коже, он ће и моју скоро начинити (говори магарац)“. РЈА за глагол „начинити“ у овом примеру даје (под тачком „о“) значење: *устројити (кожу)*“.

Штета што је у Речнику САНУ (и другима) ово Вуково значење речи „начинити“ остало незапажено (кад га већ сам Вук није издвојио на своје место).

Београд